

Prva druženja . . .

... s Mudrovčićem, Cimermanom, Gudcem ...

Dolaskom u Zagreb u jesen 1949. na Školu primijenjenih umjetnosti, kad mi je bilo 16 godina, upoznah Rudolfa-Rucu Mudrovčića i Antuna Tončija Cimermana. Iznenadnih se da ima još mnogo drugih gluhih!

Dotad sam se družio s čujućim kolegama. Jedan od njih, Šemsudin Mulić, volio je razgovarati samnom. Koristio se dvoprstnom abecedom, i to vrlo brzo, tako da bih ga često morao zamoliti da uspori, jer nisam uspijevao "čitati" njegovo strelovito "pisanje" prstima. Kada ga s čuđenjem upitah kako to zna, i još tako vješto, reče mi da mu je otac u mladosti kao i ja oglušio od meningitisa, i na taj način s njim razgovara od najranijeg djetinjstva. Otac mu u Konjicu u Bosni osnovao tvornicu namještaja u duborezu, veoma uglednu u tadašnjoj Jugoslaviji. Kad je nakon 2. svj. rata tvornica nacionalizirana postavio oca za direktora a sina Šemu poslao na školovanje u Zagreb da izuči unutarnju arhitekturu. (Kasnije postade glavni projektant u sarajevskoj tvornici pokućstva Šipad.) Bio mi je dobar kolega, uvijek uslužan a nenametljiv, veoma marljiv i uporan. Selili smo se po raznim đackim domovima, volio je biti samnom u sobi ili u spavaonici krevet do kreveta. Kasnije sma odselili u podstanarsku sobu na Trgu Republike. Bilo nam je to višegodišnje druženje nekako normalno, kao da se znamo oduvijek! On je, vjerujem, dijelić ljubavi i pažnje prema ocu iskazivao prema meni, što je meni bilo drago i potrebno, te mi je ulijevalo sigurnost.

No nisu svi čujuć kolege, u početku, mene kao gluhoga normalno prihvaćali. Većina bijaše došla sa sela nikad ne vidjevši gluhog, a ako jesu bio je to često neki ubogi gluhonijemac za izrugivanje. Nekoji me čudno gledali, čak bili spremni za podsmijeh i zadirkivanje, na što nisam reagirao. Ja sam to razumijevao i nije me uznemiravalo: No jednom je to prevršilo mjeru!

Na satu modeliranja glinom, kada smo na tablama radili reljef glave dogodio se slučaj kada sam morao oštro reagirati. Stajali smo nas desetak ss štafelajima u polukrugu oko modela grčke skulpture ja bijah u prvom redu. Radovi nam bili u završnoj fazi. Inače smo ih radili danima. Tada smo ih pregledavali i doradivali, očekujući profesora da ih ocijeni.

Odjednom je netko iz pozadine nabacio kuglicu gline na moj reljef. Ja se polako okrenuh, vidjeh smiješak na licima kolega i

smireno rekoh: "Nemojte bacati!" Pomislih: za taj nestašluk neću se ljutiti. Ali malo potom evo opet nabačene oveće kuglice gline ugnjezdila se u fino izraden nos, bit će puno posla za popravak. To me ozbiljno naljutilo i shvatih da neki od njih meni to rade iz dišpeta ili zavisti, ili jednostavno radi izrugivanja mene kao gluhoga. Okrenuh se i s mračnim pogledom oštro ih upozorih: "Da više niste bacali!!" Počeh popravljati štetu, no nakon nekoliko trenutaka se naglo okrenuh i ugledah kolegu u zadnjem redu kako se s podignutom rukom upravo sprema nabaciti kuglicu. Ja mu polako pristupih, bijah krupniji od njega, i dok se on kao nevinašce smješkao, naglo ga uhvatih za vrat, pritisnuh o zid, on problijedi, a ja s groznim izrazom lica viknuh: "Ako mi nabaciš još jednom udavit ću te!!" I mirno se vratih na svoje mjesto. Svi se lecnuše i uozbiljiše. Shvatiše da se na račun moje invalidnosti ne smiju šaliti. Više nikada, nikada ne bijaše nikakvih zezanja na račun moje gluhoće. Poštivali me svi, i momci i djevojke, pa i profesori kada doznaše da pišem pjesme, bavim se fotografijom i u domu držim pisači stroj... Vjerujem da su se poslije ovog slučaja čujuć kolege s većim poštovanjem odnosili i prema Mudrovčiću i Cimermanu. - Desetak godina kasnije tog kolegu, koji je tada već bio arhitekt, sretoh u gradu, pristupio mi s velikim poštovanjem i srdačno popričasmu.

Tada u jesen 1955. reče mi jednom Mudrovčić, s kojim sam bio na istoj godini, da postoji društvo gluhonijemih, pa ako želim da će me tamo odvesti. Bijaše to u Vlaškoj ulici, u dugačkoj uličnoj prizemnici, na mjestu gdje kasnije sagrađiše luksuznu Importanne Galeriju. Udosmo u podužu prostoriju kratcu ljudima, Mudrovčić me radoznalcima predstavljao meni tada čudnim pokretima: Novi član!

Antun
Zimmermann

U pozadini dvorane upravo je trajao dramski pokus za Gogoljev "Revizor" koji je vodio čujuć Branko Mayerhold. Mene posjedoše u kut. Radoznao promatrah, no bilo mi je sve neobično. Način predstave bijaše u širokim pokretima s nekim čudnim znakovima koje tada nisam razumijevao. Tad se još nije spominjala pantomima, bila je to

dramska sekcija gluhih za gluhe. A oni su to vježbali s velikim elanom. Kad završiše probu posjedaše po otomanima u kutu i počеше razgovor na svoj način. Glavnu riječ imao je jedan ljepotan (Omerbegović), očito ih zabavljao, jer su se svi smijali. Ja sam se samo smješkao, iz pristojnosti. Nisam ga ama baš ništa razumio. Bilo mi žao samoga sebe. Pomislih kamo li sam to zalutao... i kako meni ovdje nije mjesto. Sjetih se svoga kolege Šemse i njegovih brzih prstiju, a i olovke i blokova po džepovima, koji ovdje nimalo ne pašu.

Jedne subote povelili nas profesori na izlet u Samobor, u Stari grad. Tada upoznah još jednog kolegu koji ne čuje: Cimermana. Bio je razred više, stanovaše kod roditelja, a ne kao ja u učeničkom domu pa se dotad nismo znali. Ja mu tada rekoh da gluhi imaju svoje prostorije i da ga mogu tamo odvesti. Jednom kasnije reče mi Mudrovčić, koji je često zalazio u Društvo, i poznašao skoro sve tamošnje članove, jer se školovao u Zavodu, da se tamo priprema šahovsko prvenstvo i da mogu i ja ako želim učestvovati. Rekoh to Cimermanu, pristade i on, reče da je član Šahovskog Društva "Mladost" i da tamo redovito igra. Ja sam dotada igrao rijetko, tek proučavah šah iz šahovske početnice dok sam pasao kozu na Krku. Odosmo u Vlašku.

U partiji s Gudcem izborio sam dobitnu poziciju, mnogi se okupiše oko našeg stola, očekujući senzaciju. Gudac je bio njihov neupitni šahovski prvak, imao neku kategoriju, dok sam ja bio bez praktičnih igara, tek sam proučavao Gligorićevu poluslavensku obranu i njegove partije, sjedeći po kamenju na kozjim stazama. On se stalno čudio kako ja mladac dobro igram otvorenja. (On je bio za generaciju stariji, akademski kipar, kolega Glihi i mom profesoru Kirinčiću, bijaše profesor crtanja na Zavodu za gluhu djecu).

Hinko Gudac

Nisam još znao da i među šahistima postoje glumci... To njegovo očajavanje me zavelo pa počeh vući brze i nedovoljno promišljene poteze! Lukavi Gudac je to iskoristio, ja pogriješih pa je on na kraju s velikim olakšanjem - pobijedio! Važno se ogledavao na kibice, oni se šutke razišli. To bijaše naša

prva i zadnja međusobna šahovska partija! I ona je na neki način obilježila naš budući međusobni odnos... Otada sam kroz duže vrijeme rijetko tamo zalazio.

No ostadoh zauvijek ljubitelj šaha, proučavah partije svjetskih prvaka; skupih mnogo šahovskih knjiga, igrao sam šah sa svojom Marijom, koju je podučavao internacionalni majstor Rabar u Šahovskom klubu Zagreb, pa dolazili nam kasnije u stan važni ljudi, među njima i Igor Mandić, i uživali u osebujnim kombinacijama naših partija.

Prolazile su godine, Cimerman postade stalan gost u Društvu, uspješno se natjecao u šahu i pingpongu. Mudrovčić tamo zalazio povremeno, javljao mi neke novosti i polako me učio znakovima gluhih, pa smo mogli normalno razgovarati. Nas dvoje stanovali smo u đaćkom domu u Gundulićevoj, udruženi s čujućim kolegama i kolegicama. Dolazili tamo i učenici glume pa tako upoznasmo i mnoge kasnije istaknute glumce. Subotom bio ples, učili nas valceru i tangu, a mi uvijek bili na glasovir naslonjeni, uživajući u vibraciji dubokih tonova i prisjećajući se nekadašnjih slušanih melodija... Ja sam od upravitelja Doma dobio na upotrebu najveći ormar, a i jedan mali napušteni zahod, gdje sam pod ključem držao pisači stroj kojim sam pisao pjesme i fotolaboratorij gdje sam kopirao svoje fotografije. Kasnije od časnih sestara susjednog samostana u Frankopanskoj dobismo na upotrebu bivšu praonicu, to smo kolega Mišić i ja preuredili, pa od drvenih letava napravismo aparat za povećavanje koristeći moj fotoaparat na mijeh - i odlično je funkcioniralo! Bijahu nam to, kako se obično kaže, najljepše godine života. K tome baš s nama dvojicom kao ozbiljnim i pametnim dečkima voljele su se družiti kulturne i pametne, i lijepe, kolegice. I u Školi nam bijaše zanimljivo, Mudrovčić bijaše na odjelu grafike, a ja na odjelu zidnog slikarstva. Bijaše to doba kad se u nas pojavljivala apstrakcija, mi crtali kod Resteka dinamično, kod Motike tajnovito, kod Kirinčića dekorativno. Fresl nas učio zidnim tehnikama: tutkalna, jajčana, zgrafito, mokri i suhi fresco itd, a moj nacrt s temom mora i riba pomogao mi dovršiti poznati majstor za vitraž na Novoj Vesi. Često zalazih k Mudrovčiću u razred, i promatrajući puno naučih o plakatima i grafičkim tehnikama. Također zalazih i u foto odjel, gdje bijaše pet odličnih aparata za povećavanje, tamo povećavah svoje fotografije uz odobrenje pročelnika Susica, kasnije vrsnog sportskog komentatora. I grafika i fotografija me duševljavale, a kasnije u životu usmjerile me i k opremi knjiga i korišćenju fotografskih tehnika.

Mudrovčić bijaše od mene čak osam godina stariji, ali se to nije primjećivalo, jer je po tjelesnoj konstrukciji bio mršav, ali zbijen i

čvrst, a kod takvih ljudi godine ne ostavljaju tragove. O njemu je diskretno brinuo direktor Škole Voja Braniš, koji je prijateljevao s njegovim ocem agronomom, a otac mu bio kolega s također agronomom, književnikom Slavkom Kolarom, a koji Rudiju bijaše krsni kum. Nekoliko puta kasnijih godina vodio je mene i moju suprugu Mariju k uvaženom književniku da ga upozna s nama i s našim pjesmama. Bijasmo srdačno primani! Rude mu opremio knjigu humoreski "Glavno da je kapa na glavi".

Došao beogradski Partizan Dinamu u goste pa me Rude nagovorio da pogledamo tu nogometnu utakmicu. Krenusmo iz centra pješke u Maksimir, jer su tramvaji bili prekrcati putnicima, samo što na tramvajskoj roli nisu visjeli. Bila subota, krenusmo odmah poslije skromnog domskog ručka i već na početku Vlaške oglasismo. Kad ugledasmo "Mljekarstvo", trgovinu za prodaju mlijeka, kruha i peciva, ja se odlučih kupiti pola kile kruha za nas dvoje. Kruh je bio jeftin, ali se nije mogao kupiti bez bonova, no mi smo imali ono malo što smo dobili u Domu za bilo koje kupnje, moglo se kupiti sve čega je bilo, od gaća do lokomotive, no nevolja je bila ta da skoro ničega nije bilo za kupiti. U trgovinama najčešća riječ je bila: nema! Krenusmo dalje, slasno uživajući u pravom svježem kruhu. Nismo prošli ni dvjesto metara mi se ogledavismo ima li još koje mljekarstvo, jer nam se bio otvorio apetit. I gle kraj Kvatrića opet trgovina, sad je Rude izvio malo bonova i 2 dinara, pa krenusmo dalje. Sredinom Maksimirske ja se opet odlučih na kupnju i tako smo stigli na maksimirski stadion siti iako krenusmo polugladni. Rude me odveo na tribinu gdje su se sastajali gluhi, a bilo ih je puno, i to vatrenih navijača! U sjećanju mi ostade Vazdar, Hudak, fenomenalni grbavi Kovačić... Svi su pratili svaki potez Dinama, motrili Welfla očekujući njegove poznate voleje. Meni je to bila prva gledana nogometna utakmica, dotad sam napeto u novinama pratio svjetsko nogometno prvenstvo u Brazilu. Čudio sam se kada su igrači loptu vraćali nazad a ne hitali naprijed. Nisam još znao da je i u životu tako: jedan korak natrag da možeš učiniti dva naprijed... Poslije utakmice su se svi okupljali u Društvu i satima komentirali utakmicu i svaki potez dinamovaca. Meni je to bilo čudno, ja sam imao drukčije senzacije i interese.

Bijasmo dobri učenici, Mudrovčić cijenjen kao izvrstan crtač, a ja sam s još dvoje kolega, jedan od njih bio Josip Bifel, završio ŠPU s odličnim uspjehom. Predložih Ruci, tako su ga rođaci zvali, da nastavimo oboje studij na Akademiji likovnih umjetnosti, no on ne htjede jer da mu loše ide hrvatski, gramatika... Nije prošlo puno vremena a on se zaposlio u tada svjetski poznatom Zagrebačkom studiju crtanog filma, kao crtač-animator. Režiser Vukotić uzeo ga u svoju sobu i jako cijenio

njegovu preciznost u crtanju, strpljenje - a često i savjete! Mudrovčićevo ime nalazi se na špici tik do imena režisera Vukotića na svjetski poznatim i nagradivanim crtanim filmovima! Za crtani film "Surogat" gdje mu je Mudrovčić bio suradnikom, Vukotić je nagrađen američkim Oskarom.

Bio je taj crtački posao izazovan, ali i krajnje naporan i odgovoran za svakoga, a pogotovo za gluhoga Rucu. Pozvao me da vidim gdje radi i što radi. Trebalo je imati veliko strpljenje i sabranost, satima sjediti i crtati po celofanu na osvijetljenom staklu. Vukotić bi ponekad morao na liječenje psihijatru, a i Ruci je zbog tih napora pri kraju života na mahove bila poremećivana duševna ravnoteža... Ponekad bi molio svog polubrata Krešu da ga dovede k meni u stan, jer bi gubio orijentaciju. Inače je mnogo puta dolazio sam k nama u posjete na višesatno druženje. Živio je asketski, stalno pod nekim pritiskom, s duševnom traumom iz djetinjstva, kad je kao petogodišnjak izgubio sluh oboljevši od meningitisa. Da bude tragedija veća tad mu se i roditelji rastaše, i ponovo se, za druge, vjenčali, pa je tako dobio i polubrata i polusestru.

Nije se ženio niti hodao s nekom djevojkom, no znam da je bio zaljubljen u jednu krasnu kolegicu i potiho patio zbog neuzvracene ljubavi. Jedne kasnije godine, kad sam ja već bio oženjen, doveo nam je u stan djevojku Slovenku, koja je bila fascinirana njime i njegovim poslom, a i sama je završila sličnu školu u Ljubljani, isto odjel grafike. Bila je spremna odmah udati se za njega (usput - u Sloveniji nije bilo gluhih školovanih ženika), povela ga je da se upozna s njezinim roditeljima, pa je Rude mene i moju suprugu došao pitati za mišljenje. Nama se djevojka svidjela, bila vesele naravi i mi mu rekosmo nek se ženi. No on reče da se njezini roditelji tom braku protive, i da im se on ne bi htio zamjeriti. Naša opaska da se ne ženi s roditeljima, pa će se vremenom oni pomiriti s tim vjenčanjem, nije koristila. Nije za to smogao hrabrosti, nije bio za rizik, pa ostade neženja. No svi su ga znali i cijenili kao poštenog, skromnog i društvenog čovjeka. Bijaše Ličanin, Gospićanin, volio je crtati ličke kape - i bijaše zaljubljen u Zagreb. Bili smo dobri kolege i prijatelji.

S Cimermanom sam se tada manje družio, jer stanovaše s roditeljima, a bijaše za razred iznad, u odjelu unutarne arhitekture. Upoznao me s roditeljima, sa simpatičnim ocem željezničarom i nadasve dragom majkom. Zalazio sam i k njemu u odjel otvorenih očiju, promatrao stolarske strojeve i alate, i to je doprinijelo da zavolim drvo i drvodjelstvo. Kasnije smo Cimerman i ja bili veoma bliski, istaknuti rukovodici i kreativni stvaraoci u Savezu, no to su sjećanja za neku drugu priču.

Naš Franko

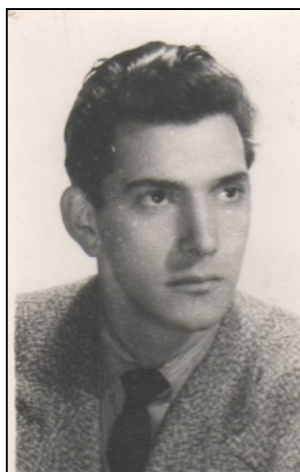
Pri kraju svog srednjoškolskog školovanja upoznao još jednog kolegu, no on bijaše student na Arhitektonskom fakultetu. Školovao se i on na zagrebačkom Zavodu, a otac šibenski knjižar nije žalio sredstva da mu omogući posebne učitelje i podstanarsku sobu, pa je Franko stekao naprednu naobrazbu i služio se dobro hrv. jezikom i pismenošću. Imao je dva starija brata, bijahu u Šibeniku vaterpolisti, jedriličari, studirali, pa je Franko odrastao u uglednoj i važnoj sredini. Bijaše načitan, simpatičan kozer, volio je viceve i raskošni razgovor, i s gluhima i s čujućima. Često je navraćao k meni u Dom u Gundulićevoj ulici i pričao čudesa. Neobično zabavan...

Jednom prilikom kad je naišao imao sam kod sebe svežanj papira s mojim pjesmama, koje mi je jedna kolegica upravo vratila, s pohvalama. Na Školi se načulo da pišem dobre pjesme pa me zvali na književno veče s Zvonimirom Balogom itd, no ja nisam došao, bilo je to za mene previše uzbudljivo. Kad je Franko vidio moje pjesme zamoli ih na posudbu. Vratio ih je nakon tjedan dana i pohvalio. Donio je i bilježnicu punu svojih pjesama, ja se začudih, reko da nisam znao da je i on pjesnik. Pjesme bijahu dosta dobre, za moj ukus preoblične, no bogate izričajem i mislima. Franko mi tumačio kako ih je nosio na ogled Tinu Ujeviću, tada našem najpoznatijem živućem pjesniku, i da ih je Tin jako pohvalio. Ja sam se tome začudio, jer su te pjesme bile po obliku, tematici i dakako kvaliteti daleko od Tinovih pjesama. Meni se žurilo na popodnevnu nastavu, Franko reče da ćemo zajedno do Trga Maršala Tita, tamo ide na tramvaj. Krenusmo Gundulićevom i na uglu s Masarykovom pred gostionicom Blato ugledah našeg Mayerholda kako razgovara s jednim postarijim korpulentnim gospodinom, za kojega se ne bi moglo reći da je fino obučen, bijaše i neobrijan a pod otrcanim šeširom virila mu razbarušena kosa. Ja sam tog gospodina iz viđenja dobro poznavao, često ga u toj gostionici viđao s polulitrenkom crnog vina kako sjedi za stolom u kutu, pa ili piše ili u društvu razgovara. Prolazeći Mayerholdu klimnem glavom i diskretno ih zaobiđem. Tad nas Mayerhold pozove i predstavi nas tom gospodinu, očito nas hvaleći. Gospodin nas dobrohotno promatrao i sa glavom.

Nas dvoje produžili Masarykovom, i nakon desetak koraka mune me Franko laktom u rebra i povjerljivo zapita "Tko je taj čovjek?" Ja zastah, začuđeno ga promatrajući i priupitah: "Zar ne znaš?" Franko sliježe ramenima, a ja

reko: "To je Tin Ujević!" On spusti pogled, zacrveneći se. Ja pak zaključih da je te pjesme posudio od brata, prikazujući ih kao svoje.

Bila je nešto kasnije još jedna dogodovština. Došao Franko u moj Dom sav usplahiren. Reče da

Franko Radić

mu dolazi otac iz Šibenika, pitat će ga za položene ispite na fakultetu a on je u neprilici. Reče da je položio ispit ali je profesor zaboravio upisati ocjenu u Index. Ja kao srednjoškolac nisam poznavao praksu na fakultetu te mu reko da ocjenu upiše sam. On reče da ne smije, jer mu otac poznaje rukopis, te zamoli da mu upišem ja i to vrlodobar. Pomislih ajde da mu pomognem, ali kasnije shvatih da mu je to bila medvjeda usluga, jer mu je to bila zadnja veza s njegovim fakultetskim obrazovanjem. Nije se mogao suočiti s profesorom koji mu je navodno dao prolaznu ocjenu.

Kasnije smo se mnogo družili, čak mi je zamijenio kuma na mom vjenčanju. Bio je rječit i pun energije, oko njega se vrzli različiti događaji...Bolovao je od neizlječive bolesti, i hrabro se godinama s njom nosio dok nije podlegao.

Početak godine 1954. obavijestih me da se Društvo preselilo u nove prostorije u Ilicu 30, prvi kat. To bijaše blizu mog učeničkog doma u Gundulićevoj ulici, te počeh češće zalaziti u te nove luksuzne prostorije. Dotad sam u razgovorima s Mudrovčićem naučio dosta znakova gestikulacije, uvježbah malo bolje očitavanje s usana, pa sam mogao prilično dobro komunicirati s gluhima i gluhošnjemima. Odlazih na zajedničke izlete, na nogometne utakmice, igran biljar itd. U jednom sam podužem članku opisao na šaljiv način život gluhih u Zagrebu, Naš glas to objavio na cijeloj stranici, predsjednik Republičkog odbora Komerički me veoma pohvalio, bijah jedno otkriće, te me na sljedećoj Godišnjoj skupštini izabraše za - predsjednika Gradskog odbora...

Tad je započela moja dugogodišnja bogata aktivnost, upoznavanje širokog kruga osoba i problematike gluhih. No to je za novu priču.

Ivo Fanuko